

kou objektivnosťou i faktory, ktoré umožňovali kapitalizmu brániť sa pred protikapitalistickými silami, zvyšovať výrobu a produktivitu práce. Fakty, ktoré Varga uvádza, presvedčivo vyvracajú názor, že všeobecná kríza kapitalizmu znamená nevyhnutne i zastavenie rastu výroby a technického pokroku v kapitalizme, Stalinov záver, že po rozpadnutí svetového trhu sa objem výroby v kapitalistických krajinách bude znižovať. Kapitalistické krajiny dosiahli r. 1958 úroveň, ktorá sa rovnala dvojnásobnému zvýšeniu predvojnovéj výroby. Vďaka rozvoju techniky zvýšili za storočie produktivitu práce asi o 100 % a v posledných rokoch sa produktivita práce zvyšuje i za súčasného znižovania počtu robotníkov. Ukazuje sa, že súčasný kapitalizmus nielenže nezastavuje rozvoj techniky, ale práve technickým pokrokom (výroba umelých surovín, mechanizácia poľnohospodárskej výroby) dostávajú sa vyspelé kapitalistické krajiny zo závislosti od dovozu surovín z málovyvinutých krajín, vytvorili si účinné prostriedky pre vykorisťovanie týchto krajín zahraničným obchodom.

Pre filozofa a sociológa je však ešte podnetnejší autorov výklad štrukturálnych zmien v robotníckej triede, taktiky buržoázie voči robotníckemu hnutiu a zmien ideológií buržoázie.

Rýchly rozvoj techniky, automatizácia vo výrobe spôsobuje, že odborná kvalifikácia robotníkov prestáva hrať vo výrobe rozhodujúcu úlohu. Do popredia sa dostáva špecializovaný alebo polokvalifikovaný robotník a rozkladá sa vrstva robotníkov, z ktorej vyrastala robotnícka aristokracia.

Robotnícke mzdy sa nivelizujú. Odborové sväzy sa dostávajú do pozadia a významnú úlohu v robotníckom hnutí preberajú masové odbory polokvalifikovaných a nekvalifikovaných robotníkov. Táto skutočnosť, určité zvýšenie reálnych miezd v jednotlivých kapitalistických krajinách, rýchly rast zamestnancov v porovnaní s počtom robotníkov, rast vrstvy robotníckej byrokracie atď. — všetko to sú dostatočné dôvody pre to, aby sa i marxistickí sociológovia zamýšľali nad tým, či nezastaralo do určitej miery ich vysvetľovanie spoločenských koreňov reformizmu v súčasnom robotníckom hnutí v kapitalistických krajinách.

Podobné sú podnetné i autorove úvahy o antikomunizme, ktorý spolu so snahou o zachovanie kapitalistického zriadenia predstavuje základ politiky i ideológie imperialistickej buržoázie. Antikomunizmus sa rozvinul najmä po druhej svetovej vojne a dnes je jednotiacim princípom buržoázneho sveta. Práve z toho vychádza Varga, keď uvažuje, že sa počas druhej svetovej vojny vnútorné protirečenia imperialismu pravdepodobne poslednýkrát v dejinách ukázali silnejšie ako protirečenia medzi dvoma spoločenskými sústavami. Hlavné opory monopolistického kapitálu v jeho boji proti komunizmu vidí autor v cirkvách a pravicových vedeniach sociálne demokratických strán. Ani v týchto otázkach neuberá sa teda Varga vyšliapanými chodníkmi.

Hľadanie spôsobov prekonávania zvyškov kultu osobnosti v oblasti spoločenských vied je u nás stále aktuálne. Vargova posledná práca ukazuje jeden takýto spôsob. (ak)

FYZIOLOGICKÝ PRÍSTUP K SKÚMANIU PRÁCE

Otázky pracovnej činnosti sú u nás dôležité nielen pre jej ekonomický dosah, ale aj z hľadiska teoreticko-metodologického. Najmä v minulosti sa objavovalo veľa populárnych publikácií o organizácii práce telesnej i duševnej, avšak ich spoločným

nedostatkom bola slabá teoretická úroveň a zanedbávanie fyziologických základov práce. Práve preto treba upozorniť na preklad zaujímavej populárno-vedeckej práce J. P. Frolova, *Mozog a práca* (Vydavateľstvo Osveta, Bratislava 1962).

Autor vychádza zo vzťahu organizmu a prostredia a zameriava sa najmä na zmyslové orgány (I. kap.). Ďalej sú tu pomerne podrobne opísané pohybové úkony, meranie svalovej práce a najmä schéma umelej (mechanickej) ruky (II. kap.). Najväčšia časť knihy (III.—VI. kap.) je venovaná vlastným otázkam fyziológie mozgu, skúmaniu jeho štruktúry a činnosti. Popri fyzikálnych a chemických postupoch sú to neurologické, a najmä podmienčno-reflexné metódy, ktoré umožňujú správne riešiť problém rozvoja človeka v práci. V súvislosti s učením I. P. Pavlova o vyššej nervovej činnosti autor ukazuje, že podmienené reflexy sa podieľajú na realizovaní najvyšších psychických funkcií človeka. Spresňovanie reakcií človeka pri pracovných úkonoch sa zakladá na princípe vnútorného útlmu. I analýza predmetov a javov vonkajšieho sveta sa uskutocňuje v dôsledku vzájomného pôsobenia základných nervových procesov podráždenia a útlmu. Pohyb nervových procesov v mozgovej kôre súvisí s cvikom, únavou a nevhodnosťou v práci. Fyziologickým základom pozornosti — ktorá je dôležitá pri výcviku i v samotnej práci — je orientačný reflex. Základom pamäti je zase stopový podmienený reflex. Tento súvisí s fyziologickou registráciou času v organizme. Bez nej by nedochádzalo k cvičeniu zmyslu pre čas, ktorý je dôležitý v niektorých špeciálnych povolaniach. Vnímание impulzov zo svalov je základom ovládania pracovných nástrojov. Efektívnosť výrobného výcviku by sa zvýšila, keby sa brali do úvahy poznatky o vyššej nervovej činnosti človeka. Podmienené pohybové reflexy sú obvykle vyššieho radu, t. j. tvoria sa na základe už vypracovaných podmienených reflexov. Pri správnom výrobnom výcviku sa systematicky a plánovite prepája proces tvorenia spoja z jedného objektu na druhý a využíva sa spätná väzba. Nielen v športe, ale i v práci možno dosiahnuť zvýšenie výkonnosti pomocou kladných emócií (úloha vegetatívneho nervového systému). S otázkou dynamického stereotypu súvisí zavádzanie krátkych telových-

chovných prestávok v procese samej pracovnej činnosti. Stereotyp sa mení súčasne so zmenou pracovných nástrojov. Pre človeka je charakteristická druhá signálna sústava, ktorá je základom tvorivej práce. Reč a písmo sa rozvíjali zároveň s rozvojom výrobných síl spoločnosti. Príčinou zaostávania výskumu úlohy druhej signálnej sústavy v oblasti práce je nedostatočná rozpracovanosť metód hodnotenia prejavov správania sa človeka v práci. Práca je spojivom medzi prvou a druhou signálnou sústavou. Obsah a význam celému správaniu sa v práci dáva vedomie.

V VII. kapitole si autor podrobne všima otázky fyziológie a hygieny telesnej práce. Ukazuje význam zisťovania presných časových intervalov, v ktorých prebieha daná pracovná operácia. V boji za zvýšenie produktivity práce sa treba sústrediť na skracovanie pomocných a rôznych stratových časov. I keď Taylorov systém mal viaceré progresívne prvky, celkovo viedol k zvýšeniu vykorisťovania robotníkov. Zvyšovanie produktivity práce treba riešiť automatizáciou výroby. Treba odstrániť najmä statickú prácu, upraviť rýchlosť pásu podľa krivky výkonnosti a bojovať s monotónnosťou.

Organizácii duševnej práce (VIII. kap.) sa nevenuje dostatočná pozornosť. Najmä pri večernom a diaľkovom štúdiu treba dosiahnuť dobré výsledky pri minimálnom vynaložení námahy a času. V tejto súvislosti treba riešiť otázky správneho sedenia, telovýchovných prestávok, stravovania, osvetlenia pracovného miesta. Pokusom fyziologicky odôvodniť racionálnu organizáciu duševnej práce je list I. P. Pavlova mládeži. Ďalej autor v tejto kapitole opisuje rôzne etapy vedeckej práce, spôsob vypracovania prednášky, nápravný telocvik pri duševnej práci (čínske dýchacie cvičenia). V poslednej kapitole stručne poukazuje na kybernetické stroje a ich význam pri duševnej práci. Zdôrazňuje, že aj kybernetika sa zrodila v práci, pre jej uľahčenie a kybernetické stroje nikdy nevytvoria novú formu výrobných vzťahov.

Knihu Frolova možno odporúčať široké-

mu okruhu čitateľov, ktorý sa tu obozná-
mia najmä s fyziologickým učením I. P.
Pavlova o mozgu. Vzťah mozog — práca
je tu primerane riešený na viacerých prí-
kladoch. Autor v širokých súvislostiach
ukazuje teoretickú a praktickú významnosť
marxistického chápania úlohy vyššej ner-
vovej činnosti v pracovnom procese. Pra-
covná činnosť tu vystupuje ako potreba
organizmu a nevyhnutná podmienka jeho
rozvoja. Praktické pokyny pre organizáciu

telesnej a duševnej práce sú však veľmi
všeobecne formulované a vyžadovali by si
skonkrétne na jednotlivé situácie. Ved-
ecká organizácia práce nevystačí len s fy-
ziologickými poznatkami, ale ukazuje sa
nevyhnutným spojiť tu úsilie ekonómov,
fyziológov a hygienikov, psychológov a pe-
dagógov so špecialistami príslušného vý-
robného alebo humanitného odvetvia, v kto-
rom prebieha pracovná činnosť.

M. S.

SOCIOLÓGIA A ZVYŠOVANIE KULTÚRNEJ ÚROVNE

Prvé výsledky sociologických výskumov,
ktoré v poslednom období intenzívne roz-
víjajú v Sovietskom sväze, pomôžu —
zdá sa — sociológii nájsť svoje miesto
v sovietskom živote skôr ako niekoľkoročné
diskusie o vzťahu historického materializ-
mu a sociológie. Ukazuje sa, že rozvoj
sociologických výskumov rozšíri možnosti
spoločenských vied prispievať k plánovité-
mu utváraniu komunistických spoloč-
enských vzťahov. Sociologický výskum
vhodne zvoleného objektu výskumu môže
odhaliť veľmi konkrétne skutočné príčiny
(nielen čisto sociologické, ale aj ekono-
mické) neželateľných javov v rozvoji spo-
ločenských vzťahov. Svedčí o tom naprí-
klad sociologický výskum štruktúry voľ-
ného času, ktorý robil v posledných ro-
koch Moskovský vedeckovýskumný ústav
práce.

Výskum tohto javu v SSSR nie je no-
vý. Rozvíjal ho svojho času, v rokoch
1922—1924, profesor St. Strumilin. Preto
výskum Moskovského vedeckovýskumného
ústavu práce umožňuje urobiť nielen urči-
té zovšeobecnenia pokiaľ ide o ďalšie zvy-
šovanie kultúrnej úrovne obyvateľstva, ale
porovnávaním ustáliť aj zmeny, ku kto-
rým došlo v určitej časti sovietskej spoloč-
nosti za niekoľko desaťročí.

Výskumom sa predovšetkým zistili za-
ujímavé údaje o dĺžke skutočného voľného
času (t. j. mimopracovného času, po odpo-
čítaní času nevyhnutného na spánok, stra-

vovanie atď.) v jednotlivých kategóriách
obyvateľstva a o tom, ako sa tento voľný
čas využíva.

Skutočný voľný čas u robotníkov pred-
stavuje okolo 20 % mimopracovného času.
Predlžovanie tejto časti voľného času, ku
ktorému dochádza skracovaním pracovného
času, pôsobí v SSSR pozitívne na jeho
štruktúru. Po skrátení pracovného času
v moskovskej fabrike Opon zvýšil sa napr.
o 30 % počet robotníkov a zamestnancov,
ktorí chodia do kina alebo divadla najme-
nej raz týždenne, o 18 % počet športujú-
cich, o 23 % počet osôb, ktoré pravidelne
čítajú atď. V priemyslových podnikoch vo
Sverdlovsku, Krasnojarsku a v iných mes-
tách 2,1-krát sa zvýšil počet prihlášok na
večerné školy, o 30—40 % zvýšil počet
čitateľov závodných knižníc. Je to veľký
pokrok v porovnaní s výsledkami Strumi-
linovho výskumu v 20. rokoch. Celý voľný
čas nebol vtedy dlhší ako 2 hodiny. Ro-
botníci ho trávili pasívne, živelne a bez
cieľov. Okolo 45 % skutočného voľného
času pripadalo na pasívny odpočívok, ostat-
ný voľný čas uplynul pri návštevách, hrách
v karty, cirkevných obradoch atď.

Veľké zmeny nastali aj v štruktúre voľ-
ného času kolchozníkov. Údaje z r. 1923
hovorí, že kolchozníci využívali voľný čas
veľmi primitívne. 86 % voľného času vy-
užíval roľník na pasívny odpočinok, na
cirkevné obrady atď. a iba 14 % voľného
času venoval zábavám. Dnes však napr.